

היגשים לשוניים בפרשת בחר-בחקתי פא

דקדוקי קריאה בפרשת בחר-בחקתי, בהפטרה, ובראשון של במדבר גליון זה מוקדש לעילוי נשמות הנספים במירון בליל לג בעומר פא, רק בירושלים ננוחם

כה ה וְאֶת-עֲנָבֵי: דגש חזק בנו"ן לתפארת הקריאה ולכן השוא נע
כה ו לְאֶכְלָהּ: האל"ף בקמץ קטן. לֶךָ וּלְעַבְדְּךָ וּלְאִמְתֶּךָ: טעם טפחא בתיבת לֶךָ. וּלְשִׁכְרֶךָ: געיה
בכ"ף, הרי"ש בשווא נע. יש לקרא: וּלְשִׁכְרֶךָ. דין דומה בנוגע לתיבה הבאה: וּלְתוֹשֵׁבְךָ¹
כה ז וּלְבִהְמֹתֶיךָ: מתיגה בלמ"ד
כה ח שְׂבֵתָת: (פעמיים) הב"ת בשוא נע
כה ט בְּעֶשׂוֹר: העמדה קלה בב"ת להדגשת הסגול המורה על מיודע
כה טז מְעֹט: יש להקפיד על קריאת העי"ן²
כה יט עליית שני
כה כא וְצוֹיְתֵי: הטעם בוי"ו, מלעיל, אע"פ שיש בה וי"ו ההיפוך לעתיד. וְעֵשָׂת: תי"ו בסוף התיבה
כה כב וְאֶכְלֹתֶם מִן-הַתְּבוּאָה יִשְׂן: תיבת וְאֶכְלֹתֶם בטפחא
כה כז אֶת-הָעֹדֶף: העמדה קלה בה"א ובמלרע³. מְכַר-לוֹ: געיה במ"ם
כה כח וְאִם לֹא-מִצָּאָה: טעם קדמא על תיבת וְאִם, אין לקרוא 'ואם-לא מצאה'
כה כט עליית שלישי
כה ל עַד-מְלֹאת: למ"ד בחולם והאל"ף אינה נשמעת כלל, יש לקרוא: 'מלת'
כה לב כל הַלּוֹיִם לְלוֹיִם: בפסוקים כאן ובכל מקום הלמ"ד בשוא נח
כה לד וְשָׂדֶה: געיה תחת הוי"ו והשי"ן בשווא נע⁴
כה לה וּמָטָה: במלעיל. וְהַחֲזֹקֶת בּוֹ: טעם נסוג אחור לזי"ן ודגש חזק בב"ת מדין אתי מרחיק
כה לז אֶת-כֶּסֶףְךָ: האל"ף במתיגה (דרבן) בשונה מאחרים אשר הטעימו זקף בלבד
כה לט עליית רביעי
כה עבְדָת: טעם נסוג אחור לב"ת
כה מא הוּא וּבְנָיו עִמּוֹ: טעם טפחא בתיבת הוּא
כה מד יְהִי-לְךָ: העמדה קלה בוי"ד הראשונה בגלל הגעיה שם
כה מו וּבְאֲחֵיכֶם: הטעמה משנית באל"ף
כה נ הַמְכָרוֹ: טעם נסוג אחור למ"ם, עם זאת השוא בכ"ף נע

¹ בפסוקים אלה להיזהר בניקוד הנכון של וי"ו החיבור, יש מתבלבלים.

² במיוחד לאלו שאינם הוגים גם את הטי"ת נכונה, עלול להשתבש ל'מאות השנים'

³ בלשון הדיבור השתבש למלעיל.

⁴ המשתבשים בדבר קוראים כך מפני שקיימת נטייה טבעית לנסות ולאזן את מספר ההברות שמשני צדי היחידה המורכבת מאזלא וגרש: "ו-אם-לא" לעומת "מ-צ-אה" (3-3). דין דומה לגבי הערותינו לעיתים קרובות, על מיקומו של הטפחא לעומת מונח-אתנחתא.

⁵ החטף המופיע בחלק מהדפוסים הובא על מנת לחזק את הקביעה בנוגע לטיבו של השווא

כה נג לא-יִרְדְּנוּ בְּפָרְךָ: דגש קל בב"ת נותר במקומו מדין 'אותיות צבותות'

כו ז לחרב: העמדה קלה בלמ"ד להדגשת הסגול המורה על מיודע

כו י עליית חמישי

כו יא בתוככם: כ"ף ראשונה בשווא נע, אין לחוש לחלק מהדפוסים שניקדו שם חטף, כן הוא הדבר בהמשך

כו יב תהיו-לי: געיה בת"ו

כו יג קוממיות: מ"ם ראשונה בשווא נע⁶

כו טז אַעֲשֶׂה-זֹאת: העמדה קלה באל"ף למנוע הבלעת העי"ן החטופה

כו כב וְנִשְׁמוּ: המ"ם בדגש חזק, מלשון שממה

כו כה וְשַׁלַּחְתִּי דָבָר: טעם נסוג אחור ללמ"ד ואין מרכא בהברה האחרונה⁷

כו כו וְאָפּוּ: מלרע, טעם תלישא מונח במקומו הטבעי, על האות הראשונה, אך ההטעמה היא בהברה האחרונה

כו לא חֲרָבָה: החי"ת בקמץ קטן. וְהִשְׁמוֹתִי: דגש חזק המ"ם, לשון שממה

כו לב וְשִׁמְמוּ: מ"ם ראשונה בשווא נע ולא בחטף (ראה הערה לעיל כו יג)

כו לד שִׁבַּתְתִּיהָ: ב"ת בשווא נע. הַשְּׁמָה: ה"א בקמץ קטן עקב הדגש בשי"ן, דגש חזק במ"ם, כן הדבר גם בפסוק הבא. ה"א בסוף המילה אינו במפיק

כו לו בָּכֶם: בזקף ולא ברביעי. וְהִבֵּאתִי מַרְדֵּךְ: טעם נסוג אחור לבי"ת ואין מרכא בהברה האחרונה.

כו נסו: במלרע. מְנַסֶּת-חַרְבֶּךָ: געיה בנו"ן, יש לקרוא בהעמדה קלה שם

כו לז אֵין: טעם אתנח האריך את תנועת האל"ף לקמץ

כו מא אף-אָנִי: ברביעי לא בגרשיים

כו מג וְתָרַץ: במלעיל. בְּהִשְׁמָה: הבי"ת בקמץ קטן ושווא נח בה"א, יש לקרוא: בוה-שמה

כו מד וְאָף-גַּם-זֹאת: תיבת וְאָף מוקפת ולא במונח

כו מה לְאֱלֹקִים: האל"ף אינה נשמעת כלל

כו זא עליית ששי

כו זא וְאִם מִבֶּן-חַמֶּשׁ: יש להיזהר לא להדביק את התיבות, תופעה זו של 'הדבקים' תחזור על עצמה

מספר פעמים בפסוקים הבאים. וְהָיָה עֲרֹכְךָ הַזָּכֵר עֲשָׂרִים שְׁקָלִים: יש להאיץ מעט את קריאת

התיבה הַזָּכֵר להסמיכה לתיבה שלפניה שלא יישמע 'והיה ערוך, הזכר עשרים שקלים' אלא 'וְהָיָה

עֲרֹכְךָ הַזָּכֵר - עֲשָׂרִים שְׁקָלִים'

כו ח וְהִעֲמִידוּ... וְהִעֲרִיךְ: העמדה קלה בה"א למנוע הבלעת העי"ן החטופה וכן הדבר גם בהמשך

כו ט יְהִי־קֶדֶשׁ: געיה ביו"ד הראשונה

⁶ ככלל, שיש לו חריגים, מטרת החטף באותיות שאינן גרוניות היא להורות על קריאה בשווא נע - וכך יש לנהוג, ולא לחטף עצמו ועיין הערה קודמת.

⁷ יש חומשים (בניהם תנ"ך קורן) שהחליטו שאין כאן מלעיל מוחלט, ולכן הוסיפו מרכא בהברה האחרונה. אבל במדויקים שלנו הוא מלעיל ללא מרכא בסוף.

כז י **לֹא יַחְלִיפֶנּוּ**: ברביע ולא בזקף. **וְהָיָה-הוּא וְתַמּוּרָתוֹ**: העמדה קלה בה"א הראשונה בגלל הגעיה שם, יש להקפיד לבטא את השורק בתחילת התיבה השנייה שלא ייבלע בתוך סוף התיבה הקודמת, נכון הדבר גם בהמשך בפס' לג

כז טו **וְהָיָה לֹא**: טעם נסוג אחור לה"א הראשונה

כז טז עליית שביעי

כז כו **אֲשֶׁר-יִבְכַּר**: תיבת **אֲשֶׁר** מוקפת לא בקדמא

כז כח **אֶדְ-כָּל-חָרָם**: אֶדְ במקף לא במונח

כז כט **יִחָרָם**: הי"ד בקמץ גדול והח"ת בחטף קמץ

כז ל **וְכָל-מַעֲשֵׂר**: יש להקפיד לבטא את העי"ן על אף שהיא בשווא נח, שלא יישמע 'מאסר' וכיו"ב

כז לב מפטיר

כז לג **לָרַע**: הלמ"ד בקמץ

הפטרות בחוקותי ירמיהו טז יט – יז יד:

יז ב **כִּזְכָּר**: הכ"ף השנייה דגושה אחרי שוא נח. **עַל גְּבַעוֹת הַגְּבָהוֹת**: טעם טפחא בתיבת **עַל**

יז ד **וְשִׁמְטָתָהּ**: הטי"ת בשווא נח על אף הקושי. **וְהַעֲבִדְתִּיךָ**: העמדה קלה בה"א למנוע הבלעת העי"ן החטופה והדל"ת בשוא נח

יז ו **כִּי-יָבֹא טוֹב**: טעם נסוג אחור ליו"ד

יז ז **מִבְּטַחֹוֹ**: הטי"ת בפתח

יז ח **וְעַל-יֹבֵל**: הבי"ת פתוחה. **שָׁרְשָׁיו**: השי"ן הראשונה בקמץ רחב. **כִּי-יָבֹא חֹם**: טעם נסוג אחור ליו"ד

יז יא **דָּגַר**: הגימ"ל בפתח. **עֲשֵׂה**: טעם נסוג אחור לעי"ן

ראשון של במדבר:

א ה שני במנחת שבת

א ז **לִיהוֹדָהּ**: הלמ"ד בחירק מלא, אין לבטא שווא תחת היו"ד שהיא אינה מנוקדת כלל

א ח **לְיִשְׁכָּר**: יש לקרא 'לְיִשְׁכָּר'

א טז שלישי במנחת שבת

א יח **וַיִּתְּלָדוּ**: געיה ביו"ד והלמ"ד בשווא נח ללא דגש

כה א ברשימות דקדוקי הקריאה של ידידנו הרב יעקב יקובוביץ נר"ו

כת, א **לְאִמָּר**: הלמ"ד רפוי (תו"ת, מ"מ, או"ת,

ה"ד, רמ"ב, קורן, מצליח, ת"ה. [במ"ש: "הלמ"ד בדגש", והוא כנראה טעות הדפוס].

מצוין כאן שלפי האור-תורה רפי ולמנחת שי דגוש. רצוי להקדים שחלק גדול מהערות האור-תורה ובעקבותיו המנחת-שי נראות מיותרות. האור תורה מתריע על טעויות דפוס ונוסח בדפוס

ונציה בתחילת שנות הש', ולעתים דברים מובנים מאליהם, ולפעמים תמהים אנחנו מי שאינו יודע מזה מה בא המנחת שי לחדש.

אור תורה **לאמר כלמד רפס**

בדפוס ראשון מופיע המנחת שי עם נוסח התורה. בנוסח התורה **סיני לאמר**:

ובמנחת שי. **לאמר כלמד רפס**. הדגש בצירוף הנפוץ אל משה לאמר נחשב חריג כי לפי כללי 'אתי מרחיק' הדגש בא רק בהברה מוטעמת. אבל דגש אחרי הברה סגורה וגם בטעם מפסיק אינו אפשרי כלל.

במהדורת המנחת שי של ד"ר צבי בצר ז"ל כתוב נכונה כמו באור תורה, לאמר: הלמ"ד בלא דגש. [לאמר].

בר-אילן בה"ב פא הרב דויד בנגו ר"מ, מכון הגבוה לתורה, אוניברסיטת בר אילן

הונאת ממון ואונאת דברים: היפוש הרווח האישי

פרשת "בהר" פותחת במצוות שמייטה ויובל. בתוך הפסוקים מובא איסור אונאה כה יד-ז' וכי תמכרו ממכר לעמיתך או קנה מיד עמיתך אל תונו איש את אחיו: במספר שנים אחר היובל תקנה מאת עמיתך במספר שני תבואת ימכר לך: לפי רב השנים תרבה מקנתו ולפי מעט השנים תמעיט מקנתו כי מספר תבואת הוא מכר לך: ולא תונו איש את עמיתו ויראת מאלהיך כי אני יי אלהיכם:

מדוע חזרת התורה פעמיים על איסור הונאה (בפס' יד ובפס' יז?) רש"י מבאר (על פי 'תורת כהנים'): הפעם הראשונה עוסקת בהונאת ממון, כמתבאר מהפסוקים שבאים מיד אח"כ: "לפי רוב השנים תרבה מקנתו ולפי מעוט השנים תמעיט מקנתו". ואילו הפעם השנייה עוסקת באונאת דברים: "שלא יקניט איש את חברו ולא ישיאנו עצה שאינה הוגנת לו לפי דרכו והנאתו של יועץ". לכן, פסוק יז מסיים בציווי "ויראת מאלהיך" השאת עצה שאינה הוגנת היא דבר שאינו גלוי כלפי חוץ. האדם יכול לומר להגנתו שהוא התכוון לטובתו של הנועץ עימו. לכן נאמר "ויראת מאלהיך" – הקב"ה יודע את מחשבותיך, ומה הייתה כוונתך בדיוק. יש לשאול כאן כמה שאלות:

1. מהו המכנה המשותף בין 'הונאת ממון' ל'אונאת דברים'? לכאורה, אלו שני עניינים שונים לחלוטין! הונאת ממון – עניינה רמאות, ואונאת דברים – עניינה הקנטה, גרימת צער⁸ וכו'. מדוע, אם כן, שניהם נקראים באותו שם?⁹
2. המיקום של פרשת ההונאה מוזר מאוד: בתוך פרשת שמייטה ויובל, בין הציווי על ספירת השנים וקדושת היובל (וי' כה:ח-ג) לברכות של שנת השמיטה והיובל (שם:יה-כב). מה הפירוש?
- אמנם, הונאת ממון קשורה לשנה השביעית באופן טכני, כיוון שמדובר על אופן החישוב של שנות המכירה מיובל ליובל. אבל יש עוד פרשיות רבות שגם הן קשורות ליובל (מכירת קרקעות, עבדות וכו'), ואעפ"כ הן אינן מופיעות בתוך פרשת שמייטה ויובל, אלא אחריה?
3. שאלה נוספת: במדרש תנחומא על פרשת בהר (אות א) מבואר – וכי תמכרו ממכר לעמיתך או קנה מיד עמיתך אל תונו, שלא תהיו מונים זא"ז. אמר הקדוש ברוך הוא שאף אני מכרתי העולם כלו לאברהם ולא הוניתי אותו. חזר והקנה אותו לי שנאמר: "קנה שמים וארץ" (בראשית יד, יט). אימתי?

⁸ במשנה בסוף פרק הזהב (בבא מציעא פרק ד): כגון לומר לו "זכור מעשיך הראשונים".

⁹ גם לשון המשנה במסכת בבא מציעא (ד, י) מראה את הקשר בין שתי האונאות: "כשם אונאה במקח וממכר כך אונאה בדברים".

בשעה שעומר אברהם מצותיו של הקדוש ברוך הוא עד שלא נתנה התורה לישראל שמרה אברהם אבינו... כיון שראה הקדוש ברוך הוא שחשב אברהם את המצות התחיל מקנה אותו בעליונים ובתחתונים שנאמר (שם) "וַיְבָרְכֵהוּ וַיֹּאמֶר בְּרוּךְ אַבְרָם לְאֵל עֵלְיוֹן קִנְהָ שָׁמַיִם וְאַרְצָא". וכן הוא אומר: "כִּי אֵת כָּל הָאָרֶץ אֲשֶׁר אֶתָּה רֹאֶה לְךָ אֶתְנַנָּה וְלִזְרַעְךָ עַד עוֹלָם (בראשית יג, טו)". אמר הקדוש ברוך הוא כל העולם כולו שלי הוא ומכרתי אותו לאברהם... מה פירוש הדברים?

נקדים ונאמר שפירוש המילה "להנות" עניינו "לצער", והתורה מדגישה את האיסור החמור של גרימת צער לאחר – הן בדברים והן בממון. איסור ההונאה בממון אינו רק בעל סכום הכסף שנלקח, אלא בגלל צערו של הקונה המגלה לאחר מעשה שיכול היה לעשות את העסקה במחיר נמוך בהרבה. כמדומני, שניתן לחדד עוד את המושג "אונאה" אם נתבונן במשמעות נוספת המונחת בו: המילה "און" עניינה "כוח", כמו שמצאנו בכמה פסוקים בתורה: "רְאוּבֵן בְּכָרִי אֶתָּה כְּחֵי וְרֵאשִׁית אֹנִי (בראשית מט, ג)" "כִּי הוּא רֵאשִׁית אֲנִי (דברים כא, יז)". מכאן גם הביטוי המתייחס לשטר מכר כבעל כוח ותוקף: "כותבין עליו אונו ואפילו בשבת" (בבא קמא פ, ב).

א"ה. יתכן שעל דרך הדרש יש מקום לקשר בין שלשת הדברים. אונאה (הונאה), און, אונו. אולי גם בדרשות לרבים, שאין על הדורש לתת דין וחשבון על נכונות דבריו גם מבחינה מציאותית, לרוב גם בלויי סיפור מעשה מסולף שלא היה... מבחינה דקדוקית אין לדברים כל שחר. הונאה בשורש י.ג.ה (או לפי מה שמלמדים עתה י.ג.ו/ו), ואין לזה קשר עם און¹⁰. לעניין המלה אונו, עיין מילון תלמודי לשון לימודים של ידידנו הרב יצחק פרנק נ"ו.

אוֹנָה [אוֹנוֹת pl. n.]

שָׁטָר (לְרֹב, שֶׁל מְכִירָה)

document (usually: a bill of sale)

(ש) כּוֹתְבִין עָלָיו אוֹנוֹ, וְאֶפִּילוּ בְשַׁבָּת

גיטין ח, ב ורש"י שם

its bill of sale may be written (by a non-Jew) for it (= the field), and even on the Sabbath

Rashbam (on "אוֹנוֹת" נב, א ד"ה "אוֹנוֹת") relates this noun to the Biblical Hebrew phrase רֵאשִׁית אוֹנוֹ, "the first of his strength" (= his first-born), in Devarim 25:17. According to the Arukh (s.v. און), however, it is of Greek origin. Cf. the Western-Aramaic parallel אוֹנִיתָא in the Palestinian Targumim of Bereshith 49:21 and in the Jerusalem Talmud (תענית ד:ה).

DIFF: אוֹנִיתָא

לפי הרשב"ם הוא משורש און ולפי הערוך זו מלה יוונית.

מילון סוקולוף מביא את המלה ביוונית

ὄνῃ (< ὄνῃ n.f. title, deed of sale **אוֹנִיתָא**, det. **אוֹנִי** GLLT 34; MH אוני ib.) sg. title of the field TN Gen 49:21; FT ib.; Tan 69a(26) // EchR 103:8; EchRB 152:17

עתה נמשיך בדברי הרב הכותב.

¹⁰ הרב שמשון בן הרב רפאל הירש ז"ל נוטה בפירושו לתורה לתפוס שתי אותיות מהשורש ולקשר בזה כל מה אחרת שיש בה (או באותיות מאותו מוצא). זה פותח שער אינסופי של דרשות הנראות דקדוקיות.

ומכאן "אונאה", היינו לקיחת כוח מהשני כדי לחזק את עצמי. זה יכול להתבטא בשני אופנים: על ידי לקיחת ממון" (הנקרא במקום אחר "יקום"¹² – כיון שמקים את האדם על רגליו) או על ידי לקיחת כבוד מהאדם השני באמצעות השפלתו (הקנטה, גרימת צער וכדומה). התורה מלמדת אותנו שאסור לנו להשתמש בחולשות האחר כדי לחזק את עצמנו והוננו. העובדה שכעת הוא זקוק לעזרתנו הכלכלית אינה מעמידה אותו בעמדת חולשה לעומתנו.

גם באונאת דברים מתפרש הציווי בצורה זו, כמבואר במכילתא (על הפסוק בשמי' כב:כ): "וְגַר לֹא תִזְנֶה וְלֹא תִלְחָצְנֶנּוּ כִּי גֵרִים הָיִיתֶם בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם (שמות כב, כ) "לא תזנו בדברים, ולא תלחצו בממון. שלא תאמר לו: "אמש היית עובד לבל קורס נבו והרי חזירים בין שיניך ואתה מדבר מילין כנגדי?! ומנין שאם הוניתו שהוא יכול להונך? תלמוד לומר כי גרים הייתם, מכאן היה רבי נתן אומר מום שבך אל תאמר לחברך. כלומר, מטרת ה"אונאה" היא "לתפוס גובה" על חברו באמצעות השפלתו! מי אתה בכלל שתעז לפתוח את הפה כנגדי?? באה התורה ומגינה על הגר, לא רק בגלל ההכרה בחולשתו והרצון להגן עליו, אלא מתוך ההבנה שהגר בעל מעמד כמון: "כִּי גֵרִים הָיִיתֶם בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם". כשם שלו יש חולשות כך גם לך. "מכאן היה רבי נתן אומר מום שבך אל תאמר לחברך." אל תנסה להתנשא על אחרים (אפילו לא על גרים) כדי לחזק את מעמך. הנחייה זהה קיימת גם בנתינת עצה שאינה הוגנת, במטרה להשיג רווח אישי של המיעוט. אתה משתמש בחולשה של חברך כדי לחזק את מעמך. לכן התורה מצווה: "וְיִרְאַתָּ מֵאֱלֹהֶיךָ". הקב"ה יודע מה בליבך, ואסור לך לעשות זאת.

גישת אברהם: דאגה לטובת האחר

מה צריכה להיות הגישה הנכונה במקרה וממכר וביחסים בין אדם לחברו? למדנו זאת מאברהם אבינו ע"ה, כמבואר בתנחומא. בין הקב"ה לאברהם אבינו ע"ה נעשה "מקח וממכר" כביכול. הקב"ה הקנה את העולם לאברהם אבינו ("כִּי אֵת כָּל הָאָרֶץ אֲשֶׁר אִתָּה רָצָה לְךָ אֶתְנַנֶּה וְלִזְרַעְךָ עַד עוֹלָם (בראשית יג, טו)), ואברהם "חזר והקנה אותו" לקב"ה, כפי שמבואר במדרש רבה (פרשת "לך לך" מג, ה): אֵל עִמָּךְ שָׂוָה הוּא עִמָּךְ חֶמְלָךְ (בראשית יד, יז). רבי ברכיה ורבי חנינא בשם רבי שמואל בר נחמן, ששם השוו כל אומות העולם¹³... והיו מקלסין לפניו (=לפני אברהם אבינו) ואומרים לו... מלך את עלינו, נשיא את עלינו, אלוה את עלינו! אמר להם (אברהם אבינו): אל יחסר העולם מלכו ואל יחסר אלוהו.

הקנייה והמכירה, כביכול, בין הקב"ה לאברהם אבינו ובחזרה לא הייתה לשם הרווחים האישיים של כל אחד מהצדדים. הקב"ה הקנה לטובתו של אברהם אבינו, ואברהם אבינו הקנה לטובתו של הקב"ה. אם אברהם היה חושב על טובתו האישית, הוא היה מתפתה לקבל את ה"המלכה" מכל אומות העולם. אבל הוא לא הסתכל על טובתו האישית אלא על טובת האחר. לא אני המרכז אלא הקב"ה הוא המרכז! "אל יחסר העולם מלכו ואל יחסר אלוהו!"

זהו עניינו של הציווי "אל תזנו איש את עמיתו" – אל תנסו להרוויח עוצמה וכוח (און/הון) על חשבון האחר מתוך הסתכלות רק על טובתכם האישית: לא בממון ולא בדברים.

אדרבה, תסתכלו על טובת האחר ומכוח הסתכלות זו תנהלו את הקשרים החברתיים והכלכליים שלכם. כולנו שווים לפני המקום.

¹¹ במקומות שונים בחז"ל כתוב "הונאה" – מלשון "הון" (כוח דרך ממון). **א"ה**. משום מה לא מצאתי.
¹² **א"ה**. בבלי מסכת פסחים קיט א וְאֵת כָּל תְּיָקוּם אֲשֶׁר בְּרַגְלֵיכֶם (דברים יא, ו), אמר רבי אלעזר: זה ממונו של אדם שמעמידו על רגליו.

¹³ **א"ה**. במאמר שהגיע אלינו 'עובדי כוכבים' וכדיי בזיון על הצנזורה העצמית....

משמעות האיסור בפרשת שמייטה ויובל

כמדומני, שמסיבה זו איסור הונאה ואונאה נמצא ממש בתוככי פרשיית שמייטה ויובל. אחת לשבע שנים אנחנו מפסיקים את המירוץ הפרטני להגדיל את ההון האישי שלנו. רואים את כולנו כשוים לפני הקב"ה, מפקירים את השדות ואוכלים את גידוליהם רק כל עוד גם בעלי החיים שבשדה יכולים לאכול: "פְּלֵה לַחִיָּה מִן הַשָּׂדֶה, פְּלֵה לַבְּהֵמָה מִן הַבַּיִת" (רש"י וי' כה:). אין יתרון לבעל השדה על פני אנשים אחרים. זה נכון הן בשמיטת קרקעות והן בשמיטת כספים, כאשר החובות נשמטים ואין עליונות כלכלית לאחד על פני רעהו.

ובשנת היובל: "תִּשְׁבוּ אִישׁ אֶל אֶחָיו". הקרקעות חוזרות לבעליהן המקוריים. עבדים משתחררים וחוזרים לבתיהם. העיוותים שנוצרו במהלך השנים מכוח המירוץ הפרטני להון נעלמים, והאיזון בין כולם חוזר לקדמותו.

שוויון לפני הקב"ה.

לכן, דווקא מתוך הבנת עניין השמיטה והיובל, התורה מצווה על הימנעות מהונאה – לא בממון ולא באונאת דברים. אמנם, עדיין אין לנו את ההזדמנות לקיים בארץ את שנת היובל, אבל שנת השמיטה כבר מתדפקת על דלתנו. נשתדל להפנים את המסר הזה; לדעת שכולנו בניו ובנותיו של הקב"ה, ומתוך כך לכבד ולהעצים זה את זה.

הרב גור-אריה צור נר"ו בְּקֶרְ סִינִי וְשִׁבְתָּהּ הָאָרֶץ

ברש"י מה ענין שמייטה אצל הר סיני. לחדד שאלתו של רש"י יש להוסיף מילה אחת. דווקא. מה ענין דווקא שמייטה שהזכיר בה שניתנה בסיני, ולא הזכיר כן בשאר המצוות שניתנו בסיני. ולסיכום דבריו, מכיון ששמיטה נכתבה כאן עם כל כללותיה ופרטיה, וציין הכתוב שניתנה כך בסיני, בא הכתוב ולמד כאן על כל דבור שנדבר למשה שמסיני ניתנו כולם עם כללותיהן ודקדוקיהן.

ועי' תמיהת אוה"ח הק' שעדיין יש לשאול, מדוע בחר דווקא במצוות שמייטה ללמוד דווקא ממנה על כל המצוות שגם הן ניתנו כללותיהן ופרטיהן מסיני.

ועיקרי דבריו, שע"י קבלת התורה בהר סיני, נחלטה עבורנו הארץ, ולכן דווקא בשמיטת הארץ נאמר הר סיני.

ולעטר דבריו של ר' חיים בן עטר יש לומר לעומקו של מקרא, שהוזכר הר סיני דווקא במצוות השמיטה, שהיא המצווה היחידה שעל ידה נהיה פנויים לעסוק בתורה שניתנה מסיני.

מבאר אוה"ח הק', אכן נתכוון ה' לומר סמוך לזכרון הניתנה [נתן לכם], שיור לה'

בארץ [ושבתה הארץ שבת לה'].

כלומר, שישירו ממתנת הארץ שביעית לה'. ובהמשך כותב אוה"ח הק', והצצתי וראיתי כי אלהים חשבה לטובה בסדר מעשה זה, כי אם היה ה' נותן הארץ על תנאי [שישמרו שמייטה], בהבטל התנאי תבטל המתנה.

ובמה שאמר ושבתה הארץ שבת לה', עשה שיור לה', [שמתוך מתנת הארץ, ישירו שביעית לה']. מעתה, כשישלחו יד בשיור לא מפני זה תבטל המתנה אלא עליהם לפרוע כל העולה בשיור, והעד הנאמן מה שאמר הכתוב אַז תִּרְצֶה הָאָרֶץ אֶת שְׁבִעֲתֶיהָ ... אֵת אֲשֶׁר לֹא שְׁבִעְתָּהּ (כו, לד-לה) וגו', ומעתה אין ביטול למתנת הארץ עד עולם. ע"כ דבריו. ולהאיר בדבריו לגבי השיור לה', יש לומר, שמה שאמר שהשיור לה' הוא שביעית, יש כאן לשון נופל על לשון. השנה השביעית, ושביעית מהמתנה, אחת מושבעה חלקים. כעין שש שביעיות לכם ושביעית אחת לה'.

ודומה שעשה הקב"ה שיור זה כעין שיור של מתנת שכיב מרע, שאם נתן כל רכושו ולא שייר לעצמו דבר, אין מתנתו מתנה. ואם שייר לעצמו קרקע כל שהיא או מיטלטלין, מתנתו מתנה, ואינו יכול לחזור בו. וכמפורש בשו"ע חשן משפט סימן רמ"ו]

כלומר השיור מחזק ונותן תוקף למתנה, שתהיה מתנה גמורה ומוחלטת. ואם בשכיב מרע כך, במלך חי וקיים על אחת כמה וכמה.

ולעומקו של מקרא יאמר, ששיור השביעית ממתנת הארץ, היא דוגמא לבריאה כולה. כיצד: מהבריאה כולה שייר הקב"ה לעצמו את השמים, והארץ נתן לבני אדם. כמובא בתהלים (קטו, טז) **הַשָּׁמַיִם שָׁמַיִם לַה' וְהָאָרֶץ נָתַן לְבְנֵי אָדָם.**

ומהארץ כולה שייר הקב"ה לעצמו את השמיטה שנאמר **שבת לה'**, והשאר מתנה לבנ"י. ומהשמיטה שייר הקב"ה לעצמו את העמל בתורה, שהוא תורה לשם שמים, כליל לה', והתבואה נתן לבני אדם שנאמר **וַעֲשֵׂת אֶת-הַתְּבוּאָה לְשֵׁלֶשׁ הַשָּׁנִים.**

יוצא איפוא שיש כאן שיור מתוך שיור מתוך שיור. וכל שיור מעמיד ומקיים את המתנה שממנה נשתייר: שמים מהבריאה שמיטה מן הארץ ותורה מן השמיטה. ועל דרך הצח יאמר שכעין זה כווננו בפיוטי הסליחות רבנו גרשום מאור הגולה בסליחה זכור ברית ואין לנו שיור רק התורה הזאת. שמכלל הבריאה נשתיירה התורה הק' כדבר המעמיד ומחזק לכל הבריאה כולה.

ואשר על כן יבין על נכון גם לכך מה שאומרים תורה מן השמים. שלא רק נתקבלה מן השמים, אלא גם נשתיירה שיור אחר שיור מן השמים, והיא שמעמידה שמים וארץ.

ולעומקו של מקרא יש לומר שלכן חָבְרוּ כל השיורים יחדיו. שישבות האדם בשביעית כדי שיעסוק בתורה לשם שמים, ובזה יקיים ויעמיד מוסדי ארץ ושמים.

כי אין לנו שיור רק התורה הזאת, שהיא מעמידה את כל העולמות.

כו ג מובא בתורת כהנים מאי דכתיב **אִם-בְּחֻקֹּתַי תֵּלְכוּ** מלמד שהמקום מתאוה שיהיו ישראל עמלים בתורה.

ויש ליתן את הדעת היכן ירמוז הכתוב **שֶׁבְחֻקֹּתַי תֵּלְכוּ** הכוונה לעמל התורה.

ושמא יש לומר על פי הזהר הק' בראשית פר' ויחי רכ"ג עמ' ב', **תֵּאנָא, מַח יִתְרוֹן לְאָדָם בְּכָל עֲמָלוֹ** (קהלת א, ג), יכול אף עמלה דאורייתא [שאין יתרון לאדם?] תלמוד לומר **שֶׁיַעֲמֹל תַּחַת הַשֶּׁמֶשׁ.** [תחת השמש אין לו יתרון בעמלו, אך מעל השמש יש לו יתרון] **שְׁאֵנִי עֲמָלָה דְאֹרִייתָא, דְלַעֲיֵלָא מִן שְׁמֵשָׁא הוּא.**

מצינו אם כן שעמל התורה נקרא לעילא מן שמשא. והכוונה שהוא לעילא מחקות שמים וארץ. ואדרבה, עמל התורה הוא שמעמיד חוקות שמים וארץ. כפי שנאמר בירמיהו (לג, כה) **אִם-לֹא בְרִיתִי יוֹמָם וְלַיְלָה חֻקֹּת שָׁמַיִם וָאָרֶץ לֹא-שָׁמַתִּי.**

ועוד יש ליתן טעם היכן נרמוז שהמקום מתאוה לכך. ויש לומר לפי שבחוקות השמים והארץ נאמר (בראשית ב, א-ב) **וַיִּכְלֹ הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ וְכָל-צְבָאָם וַיְכַל אֱלֹהִים וַתֵּרָגֵם בִּירוּשָׁלַיִם וַיְכַל - וַחֲמִיד, שְׁחָמַד הַקַּב"ה אֶת כָּל אֲשֶׁר עָשָׂה. זֶה שְׁמוֹסִיפִים בַּתְּפִילָה חֲמֹדֵת יָמִים אוֹתוֹ קִרְאֵת.**

יוצא איפוא שאותה חמדה שחמד הקב"ה את מעשה הבריאה היא אותה החמדה שחמד את עמל התורה המעמיד חוקות שמים וארץ.

וכן מובא בזהר חדש מדרש רות ותלכנה שתייהם [שתי התורות שבכתב ושבע"פ] לאן הלכו. לשאר עמין [ליתן להם התורה ולא רצון] עד דקיימו ישראל על טורא דסיני. כיון דנחתו תורה שבכתב ותורה שבעל פה, מיד ותהם כל העיר עליהן ותאמרנה הזאת נעמי (רות א, יט).

אזדעזע כולי עלמא, ואמרו, דין היא אורייתא חמדה גנוזה. מיד וכל העם רואים את הקולות ואת הלפידים בדין אמרת הזאת נעמי. דא הוא נעימו דאורייתא. ולעומקו של מקרא נראה לפרש כך את המשך הפסוק, ואת-מצותי תשמרו ועשיתם אתם. מאי ועשיתם אתם, הרי כבר נאמר תשמרו. אלא ועשיתם אתם את מצותי באותה נעימות של עמל התורה. נעימו דאורייתא. והיינו מה שנאמר בתורת כהנים שנתאווה המקום לעמל התורה. המעמיד חוקות שמים וארץ, כפי שנתאווה לכל מעשה הבריאה, ואשר על כן מסר לנו את עמל התורה להיות במתיקות ונעימות, בנעימו דאורייתא. והיינו דכתיב אם-בחקתי תלכו.

כו מב וזכרתי את-בריתי יעקוב ואף את-בריתי יצחק ואף את-בריתי אברהם אפר והארץ אפר.

ברשי וזכרתי את בריתי יעקוב. בחמשה מקומות נכתב מלא, ואליהו חסר. ובחמשה מקומות, יעקב נטל אות משמו של אליהו ערבון שיבוא ויבשר גאולת בניו. ויש לשאול, מדוע נטל דוקא את האות ו', ומדוע חמש פעמים. ועל דרך הצח יש לומר כי בבואו להכריז על המשיח בגאולת בניו לא יבוא אליהו ביום ששי, כדי לא להטריח את ישראל בהכנות שבת קדש. ולכן נטל את הוא"ו בידעו כי יבוא פרט ליום ו'.

וחמש פעמים שכתוב כן, הם כנגד חמשה ימים שודאי יבוא. שהרי בשבת מחלוקת היא אם יש תחומים מעל עשרה אם לאו, וספק יבוא. נמצאנו למדים שפרט ליום ו' שודאי לא יבוא, וליום שבת קדש שספק יבוא, חמש פעמים ודאי יבוא, לכן נטל יעקוב את הו' מאלהו חמש פעמים ערבון שיבוא לגאול את בניו בימי השבוע הנותרים.

ואשר על כן כשמוזמרים לכבוד אליהו הנביא במוצ"ש קושרים הזמירות עם יעקב אבינו, אמר ה' ליעקב, אל תירא עבדי יעקב. ונעשים כאומרים לו, הנה הנה הוא בא לגאול את בניו ולקבל את משכוננו.

והארץ אפר. ויש ליתן טעם על זכירת הארץ, ודי היה לו לומר שיזכר הבנים, שיביאם לארץ.

אלא כפי שמבואר במקום אחר, [דברים יא יב] ארץ אשר ה' אלהיך דרש אתה תמיד עיני ה' אלהיך בה מרשית השנה ועד אחרית השנה (דברים יא, יב). שהשגחת ה' בה, כביכול אומר הקב"ה כשם שאזכר השגחתי על הבנים, כן אזכר השגחתי על הארץ שנתתי לבנים.

וכל מקום שנאמר עיני ה' כוונתו על השגחתו הפרטית על ארצו ועל ברואיו גם כשאינם בארצו. כי ממנה מתברכות כל הארצות והשגחתו ית' מתרחבת מהארץ אזכר לכל העולם כולו.

ועל דרך הצח יש לומר והארץ אזכר, אזכר את עוונה הראשון אשר עשתה עץ עושה פרי ולא עץ פרי, ועתה והרצת את-שבתתיה. מאי שבתתיה. שנמחל לה בזה עוונה

הראשון, אשר שבתה מלעשות עץ פרי. ואשר כנגד זה היתה נמנעת מלשבות בשמיטה, ועתה והרצת את שניהם גם יחד. לכן אמר והארץ אזכר.

הרב עמרם אייזנשטיין נר"ו **כה-ו** וְהִיְתָה שֶׁבֶת הָאָרֶץ לְכֶם לֶאֱכֹלָהּ לֶךָ וּלְעַבְדְּךָ וּלְאֹמְתֶךָ וּלְשִׁכְרֶךָ וּלְתוֹשֵׁבְךָ הַגֵּרִים עִמָּךְ:

הפסיק באתנחתא ביוהיתה שבת הארץ לכם לאכלה לך ולעבדך ולאמתך, כי לך ולעבדך ולאמתך, זהו הביאור של יוהיתה שבת הארץ לכם, ואילו יולשכירך ולתושבך הגרים עמך זה ענין חדש, שהם גויים כמבואר בתו"כ ואינם בכלל ילכסי, אלא זה דין נוסף שגם הם יכולים לאכול מפירות שביעית. **א"ה**. הדברים נכונים, כאן אפשר לפרש לפי מה שהובהר כמה פעמים, שהאתנחתא חוצה את חלק הפסוק שאחרי הפתיחה, ואינו רצוי להעמידו לקראת סוף הפסוק במלה ולתושבך.

כו-י לֹא יִחְלִיפְנֹוּ וְלֹא-יִמִּיר אֹתוֹ טוֹב בְּרַע אִו-רַע בְּטוֹב וְאִם-הֶמְרָ יִמִּיר בְּהֶמְרָ בְּהֶמְרָ וְהִי-הוּא וּתְמוֹרְתוֹ יְהִי-קֹדֶשׁ:

בתמורה ט. הגמי אומרת שילא יחליפנוי זה בקרבן של חבירו, וילא ימיר אותי זה בקרבן שלו. ולכאורה לפי זה יטוב ברע או רע בטובי הולך על שניהם. וא"כ היה ראוי היה ראוי להטענים: לא יחליפנו, כדי שיהא הפסק בילא יחליפנו וילא ימיר אותי, ויטוב ברע או רע בטובי יחזור על שניהם. ובהעמק דבר פירש שלפי פשוטו ילא יחליפנוי היינו על מעות, ואילו ילא ימיר אותי היינו על בהמה. ולפי זה מובן הפיסוק, שיטוב ברע או רע בטובי מוסב רק על ילא ימיר אותי. שהרי כשמחליף על מעות לא שייך לומר טוב ברע או רע בטוב.

והנה יש כתי"י ודפו"י שמוטעם: לא יחליפנו ברביעי. ולפי זה הפיסוק הוא: לא יחליפנו, וילא ימיר אותו טוב ברע, או רע בטוב. וזה מתאים עם מש"כ הכתב והקבלה שסתם תמורה היינו טוב ברע, וסתם חליפין היינו רע בטוב. וא"כ מובן מה שחיברו את ילא ימיר אותו טוב ברעי. ויא רע בטובי שכתוב אח"כ, חוזר על ילא יחליפנוי שבתחילת הפסוק. ועי"ש שהוכיח מהרמב"ם שהגמי בתמורה זה דרשה ולא פשטות הכתוב.

א"ה. ברשימת דקדוקי הקריאה כו' **לֹא יִחְלִיפְנֹוּ**: ברביע ולא בזקף. לכן כל הקטע הבנוי על הזקף טעון מחיקה. אך יש להעיר שגם ברביע המפסיק הגדול יותר הוא ברביע כן שאינני רואה הבדל בין הרביע לזקף. ההבדל ביניהם אם הטיפחא היא המפסיק הגדול או הזקף. כלומר אם עיקר ההפסק במלה יחליפנו או במלה ברע, בכל אופן אין כל עניין בגרש.

כז וְאִם בְּהֶמְרָ הִטְמֵאָה וּפְדָה בְּעֶרְכָּךָ וְיִסַּף חֲמִשָּׁתוֹ עָלָיו וְאִם-לֹא יִגָּאֵל וְנִמְכַר בְּעֶרְכָּךָ: לְכֹאֲוֶרָה הִטְעַם שֶׁהַפְּסִיק בִּיּוֹאֵם בְּבִהְמָה הִטְמֵאָה וּפְדָה בְּעֶרְכָּךָ, הִינּוּ מִשׁוּם שֶׁכִּשְׁנוֹתָן אֵת עֶרֶךְ הַבְּהֵמָה נִשְׁלַם הַפְּדִיּוֹן, שֶׁזֶה מַעֲכָב אֵת הַפְּדִיּוֹן. וְאִחֲ"כ הוֹסִיף שִׁישׁ מִצוּה לִיתֵן גַּם חוֹמֶשׁ, אֲבָל זֶה לֹא מַעֲיָקֵר הַפְּדִיּוֹן וְאִינוּ מַעֲכָב.¹⁴

לב וְכָל-מַעֲשֵׂר בְּקֹר וְצֹאן כָּל אֲשֶׁר-יַעֲבֹר תַּחַת הַשֶּׁבֶט הָעֵשִׂירִי יְהִי-קֹדֶשׁ לַיהוָה:

¹⁴ כמו שאמרו בגמי בכמה מקומות (ברכות מז: שבת קכז: עירובין לא: פסחים לה:): שזה ששנינו 'הקדש שנפדו, היינו שנתן את הקרן ולא נתן את החומש, וקמ"ל דאין החומש מעכב.

הפסיק ביוכל מעשר בקר וצאן כל אשר יעבר תחת השבטי, כי ביכל אשר יעבור תחת השבטי הפסוק מדבר על פעולת המעשר, שהיא בהעברה תחת השבט. כדפירש"י. [וזה לא מוסב על ההמשך, שהעשירי שיעבור יהיה קודש].

תן לחכם ויחכם-עוד

אנא שלחו את הערותיכם!

הכתובת למשלוח: eliyahule@gmail.com

הערות מתקבלות גם באנגלית.

הודעה מאתר "לדעת" כאן תוכלו להוריד גליונות פרשת השבוע מדי שבוע (גם גליונו מופיע

שם): <http://www.ladaat.info/gilyonot.aspx>

מאמרנו מופיע **ונשמר** באוצר החכמה בפורום דקדוק ומסורה

<http://forum.otzar.org/forums/viewtopic.php?f=45&t=10317&p=272195#p272195>

מאמרנו מופיע **ונשמר** באתר דרשו <http://www.dirshu.co.il/?p=140390>

אם אתה מתעניין

בהבטים הלשוניים של התורה

(לשון המקרא, המשנה, התלמוד וכו')

אתה מוזמן להרשם (בחנם)

לקבלת דוא"ל געושיאים לשוניים

בכתובת: info@maanelashon.org

☺ בוא להחכים את עצמך ואת שאר המכתבים ☺